

О. Д. Павлюк

аспірант кафедри психології управління
ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито сутність поняття лідерських якостей учнів закладів професійно-технічної освіти. Представлено комплекс психодіагностичних методик емпіричного дослідження лідерських якостей майбутніх працівників. Описано процедуру використання обраного комплексу методик для вивчення та дослідження лідерських якостей учнів закладів професійно-технічної освіти.

Ключові слова: лідерські якості, учні закладів професійно-технічної освіти, діагностичний інструментарій для вивчення лідерських якостей.

Постановка проблеми. У процесі навчання в учнів поступово формуються та розвиваються лідерські якості, які їм необхідні для навчання, спілкування, процесу соціалізації та у майбутньому – для конкурентоздатної професійної діяльності. У даному сенсі важливою умовою успішної навчальної та професійної діяльності є вміння швидко адаптуватися до викликів сучасності, наполегливо працювати з раповими труднощами, ретельно виконувати необхідні завдання, бути креативним у вирішенні різного роду задач на основі подолання суперечності між уявленнями про професійну діяльність та її реальним втіленням.

Саме тому важливим етапом становлення учнів закладів професійно-технічної освіти, у тому числі як майбутніх фахівців у сфері обслуговування, є розвиток лідерських якостей, під якими розуміємо сукупність стійких особистісних властивостей особистості, що забезпечують позицію лідера у різних формах групової діяльності, можливість впливати на поведінку інших учнів, вести за собою та бути прикладом для них, які проявляються в організаторських здібностях і сприяють ефективній навчально-професійній діяльності [10, с. 6].

Разом з тим, теоретичний аналіз літератури [1; 6; 10; 17; 20; 22] та практики навчання майбутніх кваліфікованих робітників свідчить про недостатній рівень сформованості їхніх лідерських якостей. Однією з причин такого стану речей є недостатня готовність інженерно-педагогічного колективу (далі – ІПК) та практичних психологів закладів професійно-технічної освіти до розвитку тих лідерських якостей учнів, що у майбутньому забезпечать їх конкурентоздатність. Відповідно актуальним уявляється озброєння фахівців системи професійної освіти методами психологічної діагностики й самодіагностики рівнів сформованості лідерських якостей суб'єктів освітнього процесу, які покликані виконувати роль зворотного зв'язку у процесі розвитку цих якостей.

Мета статті – визначити та теоретичне обґрунтувати комплекс методик для дослідження лідерських якостей учнів закладів професійно-технічної освіти.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Зазначимо, що проблема лідерських якостей особистості вже була предметом уваги дослідників. Вивченням різних аспектів лідерства займалися такі вчені, як Г. Андрєєва, О. Бондарчук, Т. Гавлітіна, Л. Карамушка, І. Кон, Є. Кузьмін, Б. Паригін, А. Петровський, Р. Стогділл, Л. Уманський та ін. Досліджувались лідерські якості особистості представників різних вікових груп і професійних спільнот (О. Бондарчук, Т. Гавлітіна, Л. Карамушка, Н. Семченко, О. Чернишов, Т. Фелькель та ін.), дитячих і юнацьких колективів (Є. Аркін, Л. Артемова, І. Волков, Г. Драгунова, А. Залужний, Я. Коломінський, В. Мороз, В. Ягоднікова та ін.). У ПТНЗ – в основному у межах педагогіки накопичено багатий позитивний досвід підготовки висококваліфікованих спеціалістів із середньою освітою. Історико-педагогічні аспекти цієї важливої проблеми відображено у працях вітчизняних вчених (Н. Абашкіної, А. Дьоміна, О. Дубінчук, Н. Ничкало, В. Паламарчука, В. Пікельної, Н. Розенберга, Л. Сергєєва, Н. Талалуєвої, О. Щербак та ін.). Проблеми підготовки кваліфікованих фахівців у галузі управління приділялась увага у дослідженнях (В. Єфремова, О. Кудріна, Т. Литвиненко, В. Маслова, В. Олійника, Ю. Старостіна та ін.).

Вклад основного матеріалу. За результатами теоретичного аналізу проблеми формування та розвитку лідерських якостей учнів закладів професійно-технічної освіти, експертної оцінки практичних психологів та інженерно-педагогічних працівників системи професійної освіти, роботодавців, опитування учнів та їх батьків, було розроблено *модель лідерських якостей учнів закладів професійно-технічної освіти*, що містить такі компоненти:

1) *гностичний*, що визначає сформованість знань про лідерство, лідерські якості, сучасні та ефективні теорії та стилі лідерства, закономірності розвитку групи та колективу, обізнаність учнів щодо чинників формування лідерських якостей, усвідомлення рівня розвитку власних лідерських якостей та розуміння важливості завдань, які необхідно виконувати для їхнього розвитку;

2) *мотиваційний*, що забезпечує мотивацію успіху, потребу у досягненні поставлених цілей, прагнення до самоствердження та самореалізації;

3) *когнітивний*, що зумовлює логічність, здатність до прогнозування та узагальнення, критичність та розсудливість, творче мислення;

4) *комунікативно-організаційний*, що визначає комунікабельність, тактовність, уважність, ініціативність, енергійність, доброзичливість, вміння працювати у системі зворотного зв'язку, вміння розв'язувати конфлікти та адаптуватися тощо;

5) *особистісний*, що зумовлює адекватну самооцінку, чесність, порядність, надійність, активність, оптимізм, почуття гумору, вимогливість до себе та до інших;

6) *емоційно-вольовий*, що передбачає цілеспрямованість, цілісність і послідовність, наполегливість, відповідальність, рішучість, упевненість у собі, стресостійкість, врівноваженість, готовність до ризику тощо.

Відповідно йдеться про доцільність застосування різноманітних підходів, які дозволять отримати повне уявлення про досліджувані феномени, зокрема: *суб'єктивний* – передбачає здійснення діагностики на основі відомостей, що повідомляють про себе досліджувані в опитувальниках, самоописах особистості, її проявах тих чи інших ситуаціях спостереження; *об'єктивний* – діагностика здійснюється на основі оцінки успішності (результативності) і способу (особливостей виконання тестових завдань); *проективний* – діагностика здійснюється на основі аналізу особливостей інтерпретації зовнішнього безособового, невизначеного (слабко структурованого) матеріалу, який стає об'єктом проєкції [8, с. 5].

При цьому важливо передбачити поєднання строго формалізованих та малоформалізованих засобів діагностики, які доповнюють один одного. *Строгоформалізовані* засоби діагностики (тести, опитувальники) дають можливість отримати інформацію, за допомогою якої можна кількісно та якісно порівняти досліджувані один з одним. Для них характерні регламентація, об'єктивізація і стандартизація процедури. *Малоформалізовані*, діалогічні засоби діагностики (спостереження, бесіди) допомагають досліджувати психічні явища, що мало піддаються об'єктивізації або є мінливими за змістом [4; 7; 11]. В останньому випадку слід урахувати, що якість отриманої інформації у бесіді залежить від ступеня встановленого кон-

такту з досліджуваними, надання їм можливості адекватного самовираження, здатності бачити відповідність вербального і невербального проявів, уміння правильно формулювати й вчасно ставити запитання, давати на них відповіді.

Використання *спостереження* при дослідженні лідерських якостей учнів закладів професійно-технічної освіти зумовлено його особливостями як цілеспрямованого й організованого сприйняття особливостей поведінки досліджуваних з подальшою реєстрацією даних. Організуючи процес спостереження, важливо дотримуватися принципу невтручання у перебіг подій і отримання даних та лише відстежувати їх зміни. Позитивним аспектом спостереження є отримання даних про реальну поведінку та взаємини. Водночас обмеженість методу пов'язана з трудомісткістю та неможливістю фіксації всіх змін, що відбуваються, а також з суб'єктивністю інтерпретації проявів [4; 7]. Найбільш інформативними у контексті спостереження за проявами лідерських якостей учнів закладів професійно-технічної освіти є ситуації групової взаємодії, в яких виявляються установки учнів та способи їх поведінки у процесі навчально-виховної, практичної, виробничої та тренінгової діяльності. При спостереженні фіксуються такі характеристики: а) ступінь ініціативності, активності, вміння поводити за собою; б) ступінь доброзичливості, відкритості, готовності до конструктивної взаємодії; в) толерантність до інших, особливо у разі повідомлення думок, відмінних від власних поглядів досліджуваних; розуміння і прийняття іншого; г) здатність до прийняття нового; д) активність, здатність до самостійної постановки і досягнення цілей; е) творчий, оригінальний підхід до розв'язання завдань; ж) здатність доводити справу до кінця, відповідальність тощо [8, с. 6].

При фіксації та інтерпретації результатів спостереження важливо врахувати й упередити можливі помилки, а саме:

– помилка, що складається з першого враження про досліджуваного щодо прийняття й оцінювання його подальших проявів;

– гала-ефект (ефект ореола), що ґрунтується на узагальненні поодиноких вражень, що віддзеркалює упередженість спостерігача;

– помилка середньої тенденції (центральної тенденції), пов'язаної зі схильністю орієнтуватися в оцінюванні людини на її типову, так звану середньостатистичну поведінку, а не на особливі, не властиві їй прояви, що відхиляються від звичних;

– логічні помилки (помилки кореляції), пов'язані з оцінюванням однієї ознаки на підставі іншої, що виникла ззовні;

– помилка контрасту, спричинена схильністю спостерігача фіксувати особливості поведінки, протилежні стосовно власних;

– ефект поблажливості, виражений у схильності до позитивного оцінювання того, що відбувається [4; 7 та ін.].

Окрім цього, для вивчення лідерських якостей учнів закладів професійно-технічної освіти використано метод тестування, поданий у батареї валідних і надійних психодіагностичних методик, що уможливили не лише збір кількісного, а й якісного дослідницького матеріалу з метою подальшого узагальнення, порівняння та виявлення провідних тенденцій.

Вибір методик для використання під час діагностики зумовлений такими міркуваннями:

- валідність методики та її адаптованість до нашого дослідження;
- простота у реалізації та оцінці результатів;
- можливість використання обраних методик у практичній діяльності закладу професійної освіти.

Однією з таких методик є модифікація тесту-опитувальника А. Мехрабіана для дослідження мотивації досягнення, запропонована М. Ш. Магомед-Еміновим, яка використовується для діагностики двох стійких мотивів особистості: мотив досягнення успіху і мотив уникнення невдач. При цьому оцінюється, який із цих двох мотивів у досліджуваного домінує. Тест складається з опитувальника, що має дві форми – чоловічу (форма А) та жіночу (форма Б), складається з ряду тверджень, що стосуються окремих сторін характеру, а також думок і почуттів з приводу деяких життєвих ситуацій. На основі підрахунку сумарного балу визначають, яка мотиваційна тенденція домінує у досліджуваного. Бали усієї вибірки досліджуваних, що беруть участь в експерименті, ранжуються та виділяються у дві контрастні групи: верхні 27% вибірки характеризуються мотивом досягнення успіху, а нижні 27% – уникнення невдач [16, с. 98-102].

При цьому додатковою методикою варто обрати методику Т. Елерса щодо діагностики мотивації особистості до успіху. Тест складається з питань, на кожне з яких потрібно дати відповідь «так» або «ні». Підрахунок балів відбувається за відповідним ключем та інтерпретується мотивація до успіху, чим більша сума балів – тим вищий рівень мотивації. Кількість балів від 1 до 10 свідчить про низький рівень мотивації; від 11 до 16 – середній рівень; від 17 до 20 – помірно високий; вище 21 бала – занадто високий рівень [24].

Для діагностики рівня домагань та рівня самооцінки використовуємо методику дослідження самооцінки Дембо-Рубінштейна. Основне завдання полягає у безпосередньому ранжуванні учнями ПТНЗ низки своїх рис. На горизонтальних лініях потрібно відзначити рівень вираженості у них цих рис. Перевага цього варіанту у тому, що він дозволяє побачити ступінь розвиненості системи осо-

бистісних конструктів і найбільш значущі для учнів критерії, за якими вони оцінюють себе [23].

Кожному досліджуваному пропонується бланк методики, що містить інструкцію та завдання. Обробка проводиться за шістьма шкалами (перша, тренувальна, «здоров'я» не враховується). Кожна відповідь виражається у балах. Як вже зазначалося раніше, довжина кожної шкали 100 мм, відповідно до цього відповіді учнів отримують кількісну характеристику (наприклад, 54 мм = 54 бали). По кожній з шести шкал визначаємо: рівень домагань – відстань у мм від нижньої точки шкали («0») до знаку «х» висоту самооцінки – від «0» до знаку «–»; значення розбіжності між рівнем домагань і самооцінкою – відстань від знаку «х» до знаку «–», якщо рівень домагань нижче самооцінки, він виражається від'ємним числом. Розрахувати середню величину кожного показника рівня домагань і самооцінки по всіх шести шкалах. Рівень домагань: реалістичний рівень домагань, характеризує результат від 60 до 89 балів. Оптимальний – порівняно високий рівень – від 75 до 89 балів, що підтверджує оптимальне представлення про свої можливості, що є важливим чинником особистісного розвитку. Результат від 90 до 100 балів зазвичай засвідчує нереалістичне, некритичне ставлення учнів до власних можливостей. Результат менше ніж 60 балів свідчить про занижений рівень домагань, він – індикатор несприятливого розвитку особистості. Висота самооцінки: кількість балів від 45 до 74 («середня» і «висока» самооцінка) засвідчує реалістичну (адекватну) самооцінку. Кількість балів від 75 до 100 і вище свідчить про завищену самооцінку і вказує на певні відхилення у формуванні особистості. Завищена самооцінка може підтверджувати особистісну незрілість, невміння правильно оцінити результати своєї діяльності, порівнювати себе з іншими. Така самооцінка може вказувати на суттєві викривлення у формуванні особистості – «закритості для досвіду», нечутливості до своїх помилок, невдач, зауважень та оцінок оточуючих. Кількість балів нижче 45 вказує на занижену самооцінку (недооцінку себе) і свідчить про крайнє неблагополуччя у розвитку особистості. Ці учні складають «групу ризику», їх, як правило, мало. За низькою самооцінкою можуть ховатися два абсолютно різних психологічних явища: справжня невпевненість у собі і «захисна», коли декларування (самому собі) власного невміння, відсутність здатності і тому подібне дозволяє не докладати жодних зусиль [23].

Для діагностики лідерських здібностей пропонується тест Є. Жарікова, Є. Крушельницького, що складається з 50 тверджень, на які потрібно дати відповідь «так» або «ні». Середнього значення у відповідях не передбачено. Оцінка

результатів тестування проводиться за допомогою ключа до опитувальника. Оцінка лідерства проводиться за сумою балів, а саме: якщо сума виявилася менше ніж 25, то якості лідера виражені слабо. Якщо сума балів у межах від 26-35, то якості лідера виражені середньою мірою, а коли сума балів виявилася від 36-40, то лідерські якості виражені сильно. У випадку, коли сума балів більше ніж 40, то дана людина, як лідер, схильна до диктату [16, с. 316]. Проведення інтерпретації тесту у вивченні лідерських якостей учнів ПТНЗ характеризується здатністю учня бути лідером та багато у чому залежить від розвиненості організаторських і комунікативних якостей.

Для нашої роботи ми використали тест на дослідження комунікативних та організаторських схильностей (КОС – 2) [16, с. 263–265]. Мета обробки результатів – це отримання індексів комунікативних та організаторських здібностей. Для цього відповіді досліджуваного зіставляють із дешифратором і підраховують кількість збігів окремо за комунікативними та організаторськими схильностями. У дешифраторі враховується за рядками розташування номерів питань у бланку для відповідей. У дешифраторі вказані схильності (комунікативні та організаторські), враховуються позитивні та негативні відповіді згідно ключа тесту. Виділяються: $K_k = K_x / 20$; $K_o = O_x / 20$, де

K_k – коефіцієнт комунікативних схильностей;

K_o – коефіцієнт організаційних схильностей;

Щоб визначити рівень комунікативних та рівень організаторських здібностей, потрібно порахувати їх коефіцієнти. Коефіцієнти являють собою відношення кількості збігів відповідей тієї чи іншої схильності до максимально можливої кількості збігів, у даному випадку – до 20. Формули для підрахунку такі: K_x та O_x – кількість збіжних з дешифратором відповідей, відповідно до комунікативних та організаційних схильностей. У ході аналізу результатів спочатку дають оцінку рівню комунікативних та організаторських схильностей досліджуваного. Для цього користуються шкалою оцінок.

K_k	K_o	Шкала оцінки
0,10–0,45	0,2–0,55	1
0,46–0,55	0,56–0,65	2
0,56–0,65	0,66–0,70	3
0,66–0,75	0,71–0,80	4
0,75–1,00	0,81–1,00	5

Для діагностики самооцінки лідерства використовували вербальний експрес-тест, що дозволив учням ПТНЗ визначити актуальний рівень прояву лідерства у спільній груповій діяльності. Обробка та інтерпретація результатів проводиться відповідно ключа до тесту та підраховується кількість балів. Підраховується загальна кількість «А» та «Б» відповідей: де високий

рівень лідерства А = 7–10 балів; середній рівень А = 4–6 балів; низький А = 1–3 бали. У випадку великої кількості відповідей «Б» свідчить про низький рівень, або ж деструктивне лідерство [16, с. 391-392].

Для дослідження міжособистісних відносин у групі у нашій роботі використали соціометрію. За допомогою даної методики визначатимемо типологію соціальної поведінки учнів в умовах групової діяльності, характеризуємо соціально-психологічну сумісність учнів у групах.

Разом з офіційною структурою спілкування, що відображає раціональну, нормативну сторону взаємовідносин, у будь-якій соціальній групі завжди проявляється психологічна структура неофіційного чи неформального порядку, яка формується як система міжособистісних стосунків, симпатій та антипатій. Особливості такої структури залежать від ціннісних орієнтацій учасників, їх сприйняття і розуміння один одного, взаємних оцінок та самооцінок. Неформально структура залежить від офіційної структури групи тією мірою, якою учасники підпорядковують свою поведінку цілям та задачам спільної діяльності, правилам рольової взаємодії.

Для соціометричного дослідження важливо, щоб будь-яка структура неформального характеру була спроектована на формальну структуру, систему ділових та офіційних відносин і тим самим впливала на організованість групи, її продуктивність [15, с. 3].

Обробку та інтерпретацію результатів діагностики лідерських якостей учнів закладів професійно-технічної освіти варто здійснювати за допомогою програми SPSS Statistics.

Загалом, указані методики дають можливість діагностувати рівень розвитку лідерських якостей учнів закладів професійно-технічної освіти, мотиву досягнення успіху та мотиву уникнення невдач, комунікативних та організаторських схильностей, рівня домагань та рівня самооцінки, діагностики самооцінки лідерства. Використання зазначених методик допоможе більш повно визначити психологічні особливості розвитку лідерських якостей в учнів закладів професійно-технічної освіти на етапі професійної підготовки.

Висновки. На даному етапі розвитку системи закладів професійно-технічної освіти актуальним є дослідження та розвиток професійно важливих якостей, у тому числі лідерських, що сприяє успішності учнів закладів професійно-технічної освіти у соціумі, досягненню важливих результатів у практичній діяльності тощо.

Доцільним при цьому є поєднання строгоформалізованих (опитування й тестування) та малоформалізованих (спостереження й бесіда) засобів психодіагностики діагностики гностичного, мотиваційного, комунікативно-організаційного,

когнітивного та особистісного компонентів лідерських якостей.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Подальше дослідження даного питання передбачає збір кількісного та якісного дослідницького матеріалу, його узагальнення, порівняння і виявлення провідних тенденцій щодо розвитку лідерських якостей учнів закладів професійно-технічної освіти на етапі їх професійного навчання.

Література:

- Алфімов Д. В. Зміст феномену «лідерські якості особистості». Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. Класич. приват. ун-т. Запоріжжя: [б. в.], 2010. Вип. № 11 (64). С. 44-51
- Басіна А. В. Типи лідерів / Басіна А. В Освітній менеджмент: навчальний посібник / за ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки. К.: Шкільний світ, 2007. С. 163-166.
- Бутківська Т. В. Ціннісний вимір соціалізації учнів. Педагогіка і психологія. 1997. № 1 (14). С. 130-137.
- Бурлачук Л. Ф Психодіагностика. 2-е изд. СПб: Питер, 2011. 384 с.
- Буряк Т. П. Сучасні підходи до лідерства. К.: Наук. думка, 2009. 200 с.
- Василькова О. І. Дослідження особистісних характеристик лідерів навчальних груп ПТУ. Проблеми загальної та педагогічної психології. Зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка. К.: Гнозис, 2003. Т. 5, ч. 4. С. 73-77.
- Еникеев М. И. Психологическая диагностика: стандартизир. Тесты. М.: Приор, 2003. 288 с.
- Комплекс психодіагностичних методик дослідження професіоналізму педагогічних працівників / О. І. Бондарчук, Т. М. Гавлітіна, Л. М. Смольська, В. М. Вронська. Київ-Рівне, 2017. 23 с. URL: <http://umo.edu.ua/spiljna-z-goippo-laboratorija-psikhologhiji-profesionalizmu> . Дата звернення: 13.05.2018
- Кристофер Е., Смит Л. Тренінг лідерства. СПб: Питер, 2001. 320 с.
- Мороз В. П. Організаційно-педагогічні умови формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів у процесі діяльності органів студентського самоврядування: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.07. Старобільськ, 2015. 20 с.
- Осьодло В. І Особливості психологічної діагностики суб'єкта професійної діяльності. Філософські та психологічні проблеми освіти. URL: www/kpi.kharkov.ua/archive/Наукова_періодика/Tipuss/2012_1/Osyold.pdf. – Дата звернення: 17.03.2018
- Пашукова Т. И., Допира А. И., Дьяконов Г. В. Психологические исследования: Практикум по общей психологии для студентов педагогических вузов: учеб. пособие. М.: Изд-во Институт практической психологии, 1996. 127 с.
- Педагогічна книга майстра виробничого навчання: навчально-методичний посібник / Н. Г. Ничкало, В. О. Зайчук, Н. М. Розенберг та ін.; за ред. Н. Г. Ничкало. 2-ге вид., доп. К.: Вища школа, 1994. 383 с.
- Професійна освіта: словник: навч. посіб. / Т. Шоутен, Л. І. Даниленко, О. І. Зайченко та ін.; за ред. Н. Г. Ничкало. К.: Вища школа, 2000. 380 с.
- Психологические тесты: в 2 т. / Под ред. А. А. Карелина. М.: ВЛАДОС, 2003. Т. 2. 248 с.
- Самооценка лидерства / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. М., 2002. 400 с. С. 98-102.
- Сергеева Л. М. Формування управлінських навичок в учнів вищих професійних невиконавчої сфери: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Університет менеджменту освіти. К., 2000. 18 с.
- Социальная психология / М. Ю. Горбунова. М.: Изд. ВЛАДОС-ПРЕСС, 2006. 223 с.
- Татенко В. О. Психологічні ознаки професіоналізму. Психологічні перспективи. 2003. Вип. 4. С. 161-166.
- Тітова Г. В. Підготовка майбутніх вчителів фізичної культури до формування спортивних лідерських якостей учнів основної школи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2016. 224 с.
- Фелькель Т. Г. Психологічні умови розвитку лідерських якостей у майбутніх науково-педагогічних працівників: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.10 – організаційна психологія. К., 2013. 20 с.
- Ягоднікова В. В. Формування лідерських якостей старшокласників в особистісно орієнтованому виховному процесі загальноосвітньої школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 – теорія та методика виховання. ПУПУ ім. К.Д. Ушинського. Одеса, 2005. 28 с.
- Яньшин П. В. Клиническая психодиагностика личности: учеб.-метод. пособ. 2-е изд., испр. СПб: Речь, 2007. С. 320.
- Одегов Ю. Г., Руденко Г. Г., Апенько С. Н., Мерко А. И. Мотивация персонала: учеб пособие. Практ. задания (практикум). М.: Альфа-Пресс, 2010. 640 с.

Павлюк О. Д. Методика исследования лидерских качеств учащихся учреждений профессионально-технического образования

В статье раскрыта сущность понятия лидерских качеств учащихся учреждений профессионально-технического образования. Представлен комплекс психодиагностических методик эмпирического исследования лидерских качеств будущих работников. Описана процедура использования выбранного комплекса методик для изучения и исследования лидерских качеств учащихся учреждений профессионально-технического образования.

Ключевые слова: лидерские качества, ученики заведений профессионально-технического образования, диагностический инструментарий для изучения лидерских качеств.

Pavlyuk O. D. Methodology of studying the leadership qualities of students of vocational education institutions

The article reveals the essence of the concept of leadership qualities of students of vocational education institutions. The complex of psychodiagnostic methods of empirical research of leadership qualities of future employees is presented. The procedure of using the selected set of techniques for studying and researching the leadership qualities of vocational education institutions students is described.

Key words: leadership qualities, students of institutions of vocational education, diagnostic tools for studying leadership qualities.